

УДК 37.091.12:159–051:37.091.212

ПОГЛЯДИ СТУДЕНТІВ НА ПРОБЛЕМУ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ

Рашковська І.В., к. психол. н.,
доцент кафедри практичної психології

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

У дослідженні представлено погляди сучасних учених на проблему конкурентоспроможності фахівця. Вивчено погляди студентів на проблему конкурентоспроможності. Надано авторську розробку – анкету «Вивчення погляду студентів на проблему конкурентоспроможності особистості». Продемонстровано короткий аналіз змісту відповідей студентів.

Ключові слова: конкурентоспроможність, особистість, цінність, якості, успіх, складності, складники, студенти, фахівці.

В исследовании представлены взгляды современных ученых на проблему конкурентоспособности специалиста. Изучены взгляды студентов на проблему конкурентоспособности. Предоставлена авторская разработка – анкета «Изучение точки зрения студентов на проблему конкурентоспособности личности». Продемонстрирован краткий анализ содержания ответов студентов.

Ключевые слова: конкурентоспособность, личность, ценность, качества, успех, трудности, составляющие, студенты, профессионалы.

Rashkovska I.V. COMPETITIVENESS PROBLEM OF MODERN SPECIALIST OF PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL DIRECTION IN THE MODERN STUDENTS' VIEWS

This study demonstrates the basic views of modern scientists on the problem of competitiveness of a specialist. There are also presented a views of educators who currently work in the school at present time. It has been presented the author's presentment – the questionnaire “Studying the view of students on the problem of competitiveness of the individual”. A brief analysis of content of student answers is given.

Key words: competitiveness, individual, value, quality, success, complexities, components, students, specialists.

Постановка проблеми. Соціально-економічні умови нашого життя змушують змінювати акценти та вносити сутнісні корективи в підготовку студентів до дорослого життя. У нашу лексику швидко увійшли поняття «бізнес», «ділова людина», «конкурентоспроможність особистості» тощо.

Досягти успіху в умовах ринкових відносин зможе лише той, хто навчиться чітко визначати мету своєї діяльності, прогнозувати варіанти її досягнення, обирати серед багатьох підходів найбільш раціональний, ефективний і морально виправданий шлях рішення. Успіху в житті досягає особистість, яка вміє чітко аналізувати хід роботи на різних її етапах, робити правильні висновки з тих етапів, які не відразу надають позитивний результат, та все життя працювати над удосконаленням своєї особистості.

Формування конкурентоспроможності майбутнього спеціаліста тісно пов'язане з психолого-педагогічними умовами розвитку й пошуку технологій, умов, механізмів цього процесу, який спрямований на розвиток особистісних якостей, реалізацію потенціалу та здібностей людини. Національна доктрина розвитку освіти України [1] наголошує на необхідності забезпечен-

ня підготовки кваліфікованих кадрів, конкурентоспроможних на ринку праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Певна плеяда вчених, серед яких можна назвати Н. Ничкало, Ю. Завалевського, вважають, що ринок праці доцільно розглядати насамперед як педагогічну категорію. Динаміка змін на ринку праці впливає на розвиток системи освіти, її модернізацію і, відповідно, на якість підготовки виробничого персоналу та його конкурентоспроможність. Дефініція поняття «ринок праці» має бути «олюдненою», вона потребує розгляду її сутності в тісному зв'язку з людиною, розвитком її творчого потенціалу, її вихованням і навчанням, трудовою діяльністю, безперервною освітою впродовж життя [4; 9].

Актуальні проблеми трансформацій у системі вищої освіти в контексті входження України до європейського освітнього простору та набуття конкурентоспроможності сучасного вітчизняного фахівця розглядаються в роботах В. Андрущенко, Г. Балла, В. Беха, Г. Калінічевої, В. Захарченка, І. Зязюна, В. Кременя, В. Лугового, Н. Ничкало, Ю. Рашкевича, Ж. Таланова та багатьох інших науковців [5; 8]. Вагомий внесок у висвітлення теоретичних,

методологічних, загальнометодичних питань конкурентоздатності майбутніх фахівців психолого-педагогічної сфери зробили О. Грішнова, М. Кримова, М. Семікіна, О. Цимбал та інші дослідники [10].

Багато вчених зосереджуються на вивченні цінностей конкурентоспроможного вчителя. Зокрема, О. Макар вважає: «Цінності конкурентоспроможного вчителя безмежні. Конкурентоспроможний вчитель, духовна сила якого – в його цінностях, вчить саме так і тим самим забезпечує належну якість життя й цінність нашої держави. Кожен учитель повинен прагнути стати конкурентоспроможним, висококваліфікованим спеціалістом, який має унікальні професійні знання, природні здібності, учителем, який довів до високого рівня свою педагогічну майстерність, який прагне й досягає успіху» [4, с. 197]. Варто зазначити, що станом на сьогодні в педагогічній науці спостерігається тенденція до зростання кількості наукових праць у пошуках різноманітних підходів, механізмів, аспектів конкурентоспроможності в галузі освіти, у тому числі випускників вищих педагогічних навчальних закладів на ринку праці (Н. Данилюк, Т. Дем'янюк, Ю. Завалевський, О. Макара та інші автори). Більшість науковців схиляються до думки, що конкурентоспроможність фахівця – це інтегрована якість особистості, яка є сукупністю ключових компетенцій (професійних, інформаційних, міжкультурних, комунікативних, соціальної відповідальності за власне життя) і ціннісних орієнтацій [4].

Розвиток конкурентоспроможної особистості – це насамперед розвиток рефлексивної особистості з позитивним психоенергетичним потенціалом, здатної організовувати, планувати свою діяльність і поведінку в динамічних ситуаціях. Це розвиток особистості, яка володіє новим стилем мислення, нетрадиційними підходами до розв'язання проблем, адекватним реагуванням у нестандартних ситуаціях.

Перехід особистісної й професійної самосвідомості на вищий рівень, що є обов'язковою умовою розвитку, не вичерпує всі складники такого розвитку. Психологічним фундаментом розвитку особистості майбутнього або конкурентоспроможного професіонала в будь-якій галузі людської діяльності є такі базові характеристики, як особистісна спрямованість, компетентність, гнучкість.

Саме вони є формою вияву творчого потенціалу людини та формою вияву спрямованості її думок, ставлення до різних соціальних цінностей (моральних, громадянських, художніх), її ставлення до себе

й до інших людей. Високий рівень розвитку інтегральних характеристик особистості сприяє створенню позитивного іміджу людини, що впливає на стосунки з людьми та на ефективність спільної роботи. Саме на розвиток інтегральних характеристик конкурентоспроможної особистості спрямовано спеціально розроблену психологічну технологію Л. Мітіної. Ця технологія припускає трансформацію мотиваційної, інтелектуальної, афективної та, зрештою, поведінкової структур особистості, унаслідок чого зовнішня детермінація життєдіяльності змінюється на внутрішню. Науковець виокремлює чотири стадії оптимізації особистості та її поведінки (підготовку, усвідомлення, переоцінку, дію), основні процеси розвитку особистості (мотиваційні – I стадія, когнітивні – II стадія, афективні – III стадія, поведінкові – IV стадія), а також комплекс методів впливу [5].

Після з'ясування функціонального призначення кожної зі сфер розвитку конкурентоспроможної особистості (сфери діяльності, спілкування, особистісних особливостей) їх представлено у вигляді єдиної функціональної структури, яка дає цілісне уявлення про закономірності, істотні зв'язки та залежності одних елементів від інших. Багатоаспектна (багатокомпонентна) діяльність, зумовлена розвитком особистісних якостей, пов'язується у вузли різноманітними взаєминами, взаємодією з іншими людьми. Названі вузли, їх ієрархія творять, на нашу думку, інтегральні характеристики особистості, детермінують її професійний розвиток, самі ж фактично є об'єктом розвитку.

У загальнопсихологічних теоріях особистості спрямованість постає як якість, що визначає її психологічний склад. У різних концепціях цю характеристику розкривають по-різному: «динамічна тенденція» (С. Рубінштейн), «смыслотворчий мотив» (О. Леонтьєв), «основна життєва спрямованість» (Б. Ананьєв), «динамічна організація «сутнісних сил» людини» (А. Прангішвілі) тощо. Спрямованість містить два взаємозалежні аспекти – предметний зміст (смысловий аспект), який позначає певний предмет спрямованості, та напруження (власне динамічну тенденцію), яке визначає джерело спрямованості (С. Рубінштейн) [5].

Постановка завдання. Метою статті є аналіз поглядів та спрямованості студентів – майбутніх психологів на проблему конкурентоспроможності для подальшого розроблення моделі конкурентоспроможної особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Актуальність формування конку-

рентоспроможності фахівця полягає в тому, що ринок праці, який перебуває в стані динамічного розвитку, і «ринок особистостей» висувають до спеціаліста дедалі вищі вимоги. Розглядаючи це питання, ми частіше намагаємось робити акцент на таких особистісних якостях, як адекватне сприйняття й мобільне реагування на нові фактори, самостійність та оперативність у прийнятті рішень, готовність до демократичного спілкування, соціально активних дій, здатності швидко адаптуватись до нових умов тощо [10].

У зв'язку із цим дедалі актуальнішим стає завдання визначення й розуміння сутності конкурентоспроможності фахівця та її складових елементів, які мають становити базу педагогічного процесу формування майбутнього конкурентоспроможного фахівця – випускника вищого навчального закладу.

На думку Ю. Завалевського, її характеристиками є високий (або середній) рівень функціональної грамотності, певні основи знань із математики, статистики, наукової методології, здатність спостерігати процеси, аналізувати їх, інтерпретувати результати й діяти, знання про світ (ідеться про знання з історії, географії, економіки, мовної підготовки), уміння працювати в колективі, здатність до відповідальності, здатність постійно вчитися та пристосовуватись до змін [4].

Автор наводить дослідження проблеми змісту й особливостей конкурентоспроможності вчителя, які висловили вчителі загальноосвітньої школи № 6 міста Дніпра. Портрет конкурентоспроможного фахівця, на їх думку, виглядає так:

- не просто дає міцні знання, а навчає ці знання здобувати й застосовувати на практиці;

- здатний формувати у вихованців належний рівень соціальної компетентності, життєтворчості, створювати умови для розвитку особистого потенціалу;

- здатний до самопізнання, саморегуляції, щоденного особистісно-професійного самовдосконалення;

- здатний виконувати роль тьютора – людини, яка забезпечує педагогічний супровід вихованців, а також наступність навчання й виховання, оскільки саме цей принцип є ефективним для досягнення кінцевої мети цього процесу;

- піклується про здоров'я своїх вихованців, використовує у своїй роботі здоров'язбережувальні технології;

- створює комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність;

- готує учнів до повноцінного життя в сучасному демократичному відкритому глобалізованому суспільстві;

- є активним у вияві громадянської позиції, виявляє гідність і честь у її відстоюванні, є прикладом для вихованців.

Після ознайомлення з думками науковців, учителів щодо визначеної проблеми нас зацікавив погляд на це питання студентів – майбутніх психологів.

Для цього було запропоновано авторську анкету-опитувальник на тему «Вивчення погляду студентів на проблему конкурентоспроможності особистості». В опитуванні взяли участь 64 студенти педагогічного вузу, які пов'язують своє майбутнє з психолого-педагогічною діяльністю. Перед анкетуванням було проведено бесіди зі студентами, за допомогою яких були виявлені основні напрями дослідження, тобто питання, що цікавлять студентів із проблеми конкурентоспроможності. Фактично саме вони склали основні питання анкети. Тобто студенти виступили співавторами організації цього дослідження. Наводимо питання запропонованої анкети, які можна використовувати в подібних дослідженнях, із результатами анкетування.

Перший пункт анкети містив запитання «Чи знайомий тобі термін «конкурентоспроможність»?» Усі студенти дали однозначну відповідь. Усі 100% опитуваних мають розуміння сутності поняття «конкурентоспроможність».

Термін «конкурентоспроможність», тобто відповідь на друге питання («Що він означає? Надайте, будь ласка, визначення цього терміна»), розкривається респондентами по-різному. Наводимо деякі з відповідей: «конкурентоспроможність» означає, що людина може конкурувати на високому рівні зі своїми конкурентами»; «здатність людини певної професії до діяльності, рівень володіння якою є високим, можливості користування професійними навичками, має великий запит»; «мати високу стійкість до конкурентів та запроваджувати свої ідеї в життя»; «здатність бути кращим серед інших»; «це заявка людини про те, що вона може працювати краще за всіх»; «це здатність особистості конкурувати з іншими, як у професійному, так і в особистісному плані»; «здатність особистості бути кращим у будь-яких обставинах» тощо. Звичайно, проаналізувати у відсотковому показнику ці визначення неможливо, проте їх об'єднує думка про те, що конкурентоспроможна особистість повинна витримувати конкуренцію з іншими та демонструвати свої сильні сторони.

Щодо самого терміна «конкурентоспроможність» («Які слова асоціюються із цим

терміном?») у студентів виникли такі асоціації: настирливість, наполегливість, робота, егоїзм, лідер, амбіції, офіс, цілі, успіх, поразка, переможець, конкуренція, суперечка, конкурент, конкурс, рейтинг, група, ринок, товари, впевненість, боротьба, суперництво, метод, перегони, здатність адаптуватись, конфлікт, конкуренти, амбітність тощо. Привертає увагу насамперед після аналізу відповідей на це питання те, що сучасний студент розуміє, що конкурентоспроможність пов'язана не тільки з позитивними поняттями, про що свідчать такі відповіді, як «поразка», «конфлікт», «суперництво», «рейтинг» тощо.

Цікавими виявились відповіді на запитання про якості особистості, які допомагають спеціалісту стати конкурентоспроможним. Найбільша кількість респондентів оцінили таку якість, як цілеспрямованість – 22%, далі велику кількість набрала наполегливість – 19%, амбітність визначили 15% респондентів, 8% опитуваних зосередили свою увагу на важливості впевненості у власних силах, 7% – впевненості в собі, егоїзм назвали важливою якістю в цьому сенсі 5% студентів. Серед решти якостей називали настирливість, оригінальність, удачливість, комунікативність, самостійність, зосередженість, гарне здоров'я, пунктуальність, успішність, принциповість, врівноваженість тощо. Замислюючись над тими якостями, які називають студенти, можна мимовільно зробити висновок про те, що всі названі якості справді надзвичайно важливі для конкурентоспроможної особистості.

Наступне питання передбачало маленький самоаналіз («Чи є в тебе якості конкурентоспроможної особистості?»). Тобто студенти визначали, наскільки вони мають якості, які були названі. Відповіді виявились різноманітними: «деякі якості маю» – 67%, «маю» – 29%, «не маю» – 4% респондентів. Звичайно, це питання вимагає індивідуальної бесіди та чіткого усвідомлення студентами власного «Я».

Відповідь на наступне питання передбачало програму дій щодо набуття названих якостей («Чи робиш зусилля для виховання в собі названих якостей?»). Відповідь «намагаюся розвивати в себе ці якості шляхом наслідування досвіду інших успішних людей» дали 57% респондентів, 21% опитаних займаються самовихованням, 12% відвідують гуртки, тренінги, психолога, секції, конференції на цю тему тощо. Решта відповідей були різноманітними: «читаю», «раджуся», «намагаюся» тощо.

На питання про шляхи набування якостей конкурентоспроможної особистості («Яким чином ти набуваєш названі якості конку-

рентоспроможної особистості?») студенти відповідали таким чином: 69% написали, що знайомляться з матеріалами інтернету, 18% допомагають у цьому розмови з друзями, 12% звертаються за консультацією до викладачів, 10% дали відповідь «я сам собі допомагаю», 3% опитаних допомагають батьки.

Питання про те, що заважає («Що заважає тобі виховати в собі названі якості?») також виявило цікаві тенденції: 68% студентів відповіли, що їм заважає відсутність мотивації до діяльності, 12% – думка інших людей, 10% написали, що самі собі заважають, 10% – інтернет.

Питання про обов'язковість особистості бути конкурентоспроможною («Чи обов'язково сучасному спеціалісту бути конкурентоспроможним?») виявило дві тенденції: 88% написали, що обов'язково, і 12% відповіли, що не обов'язково.

Звичайно, психологічний портрет конкурентоспроможної особистості («Надай психологічний портрет та назви основні якості конкурентоспроможного спеціаліста психолого-педагогічної сфери») виявив також цікаві, проте цілком адекватні уявлення наших студентів про особистість конкурентоспроможного працівника психолого-педагогічної сфери. Він виявився таким: «повинен із повагою ставитись до людей, уміти спостерігати та співпереживати, бути компетентним у питаннях комунікацій між людьми»; «повинен бути освіченим і комунікабельним спеціалістом, любити свою працю та намагатися стати в ній найкращим»; «повинен бути Особистістю з великої літери». А ось цікавий погляд студента – психолога: «Конкурентоспроможний – це той, хто вміє розуміти ситуацію: активний, проте не холерик, пасивний, проте не меланхолік». Ще є думка студентів, що він «упевнений, знає, що робить, компетентний, любить свою справу, самовдосконалюється, готовий до відкриття чогось нового у своїй сфері».

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, у статті проаналізовано погляди сучасних студентів на проблему конкурентоспроможності сучасного спеціаліста. Констатуємо, що порівняно з думками вчителів, які мають досвід роботи, студенти, які тільки збираються стати конкурентоспроможними фахівцями, менш вимогливі до майбутньої професії. У свою чергу вони відкривають нові вимоги до рис особистості конкурентоспроможного фахівця, демонструють більш сучасний погляд не лише на професійні, а й на особистісні якості фахівця. Що стосується спрямованості майбутніх психологів на майбутню конкуренто-

спроможність, то ця характеристика ще не сформована та вимагає подальшого розвитку. Для спрямування студентів необхідна діагностична робота, тренінгові заняття, де студент мав би можливість розвивати вміння й навички, свою майстерність, спілкуватися з конкурентоспроможними фахівцями психолого-педагогічної сфери тощо.

Отже, питання конкурентоспроможності сучасного фахівця є дуже актуальним, вимагає всебічного вивчення, наукових здобутків і нових практичних розробок. А це у свою чергу має привести не лише до вивчення професійних здібностей, а й до створення нових напрямів профорієнтаційної роботи, психологічного супроводу майбутнього конкурентоспроможного спеціаліста.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Атаманчук Ю., Россоха М. Організаційно-педагогічні умови формування конкурентоспроможності випускника вищого навчального закладу. Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету. 2012. Ч. 3. С. 8–14.
2. Бикова В. Щодо проблеми конкурентоздатності фахівців. Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. 2015. Ч. 2. С. 28–34.
3. Бойко О. Формування готовності до управлінської діяльності у майбутніх магістрів військово-соціального управління: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти». К., 2005. 20 с.
4. Завалевський Ю. Особливості конкурентоспроможності сучасного вчителя. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=3695.
5. Жовнер В. Конкурентоспроможність як психологічна складова у професіогенезі особистості. Актуальні проблеми психології. 2016. Вип. 45. Т. 1. С. 29–34. URL: <http://appsychology.org.ua/data/jtm/v1/i45/7.pdf>.
6. Ільєнко О. Сутність поняття «конкурентоспроможність спеціаліста» у психолого-педагогічних науках. Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології. 2014. Вип. 1. С. 89–92.
7. Калінічева Г. Глобалізаційні виклики часу як детермінанта модернізаційних змін у системі вищої освіти України. Науковий вісник Чернівецького університету: збірник наукових праць. Чернівці: Рута, 2008. Вип. 414/415. С. 103–109.
8. Критерії та рівні розвитку конкурентоспроможності фахівця: навч.-метод. посібник для слухачів магістерської програми «Адміністративний менеджмент» / О. Романовський, О. Пономарьов, С. Резнік; за заг. ред. О. Романовського. Х.: НТУ «ХП», 2014. 39 с.
9. Про Національну доктрину розвитку освіти: Указ Президента України від 17 квітня 2002 р. № 347/2002 / Президент України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.
10. Ничкало Н. Професійна освіта і навчання: проблеми взаємозв'язку з ринком праці. Формування широкої кваліфікації робітників. Вклад ПТО у розвиток трудового потенціалу XXI століття: збірник матеріалів, підготовлених у рамках реалізації українсько-німецького проекту «Підтримка реформи професійно-технічної освіти в Україні» / упор. Ю. Вайс, Н. Ничкало, А. Сімак та ін. Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2007. С. 134–138.
11. Сизикова В. Конкурентоспроможність випускника як виклик часу. Модернізація структури та змісту вищої освіти: матеріали Всеукраїнської наукової інтернет конференції. URL: http://college.nuph.edu.ua/wp-content/uploads/2017/04/St_2_Syzykova.pdf.